

Angermannus på räfs- och rättarting i Stora Åby

Ärkebiskop Abraham Angermannus (1540 - 1607) har efterlämnat ett dystert minne i vår historia. Han var hård motståndare till Johan III katolicerande tendenser och måste slutligen fly till Tyskland. Därifrån utgav han stridsskrifter mot konungens liturgi. Efter ~~konungens~~ konungens död valdes han 1593 till ärkebiskop. Han verkade lidelsefullt för att avlägsna de sista resterna av katolicismen i Sverige. Utan att rådfråga hertig Karl, sedermera Karl IX, inkallade han ett kyrkomöte i Uppsala 1595. Dessutom tog han sig för att i spetsen för ett följe göra visitationsresor runt om i svenska bygder. De fick former som motiverar den gamla benämningen räfts- och rättarting. "Stränga herrar regerar aldrig länge", lyder ett gammalt ordspråk. ~~Den nye ärke-~~ Den nye ärkebispen skaffade sig alltför många fiender genom sitt hårda regemente. Han kom i konflikt med den bistra hertig Karl, blev frändömd sitt ämbete på riksdagen i Jönköping och stoppades in i fängelse. Angermannus avled i fångenskap på Gripsholms slott, troligen i december 1607.

Kyrkohistoriska föreningen utgav 1901 "Ärkebiskop Abrahams ~~räfs~~ räfst", ingående i en skriftsserie, redigerad av Otto Holmström. Boken ifråga torde vara ganska litet känd. Här i Östergötland drabbade han Bobergs, Aska, Göstrings, Dals och Lysingshärader samt Vadstena och Skänninge. Låt oss göra några utdrag ur den dystra rapporten från visitationen i Stora Åby! Det är lätt att föreställa sig skräcken hos de sockenbor, som kommanderats att inställa sig ~~sig~~ i kyrkan för att stå till ansvar. Vid denna tid - det var 1596 - hette kyrkoherden ~~ixåby~~ och kontraktsprosten i Åby Haquinus Germundi, död 1604, och man får väl anta att han manade gott för sina darrande sockenbor, understödd av komminister Bergerus Benedicti i Ödeshög. De instämde kom från bägge socknarna.

~~Den nye ärke-~~

Hårda bud för Påvel i Renemo

Här följer nu några utdrag ur Åby-rapporten, översatta till nutidens svenska.

Påvel i Renemo har trolovat en piga och sedan har han tjuveri, och hon vill därför bryta trolovningen. Denne Påvel blev ~~ixåby~~ överbevisad om att han två gånger hade stulit. Första gången hade han tagit en get med sin moders råd och samtycke, andra gången har han stulit tull i Mjölby kvarn. Pigan sades frukta för honom. Han skall tillsammans med modern stå på knä inför församlingen och göra avbön.

Ingemar i Boet haver belägrat grannes dotter. Vigdes strax med henne.

Clemens i Stockseryd har fäst en kvinna i Finland och här tagit en annan. Svarade, att den som är i Finland hade varit otrogen. Befaldes, att han skulle draga till Finland och förskaffa sig skiljebrev vid vite av 5 daler.

Anders Klockare lever i oändliga tråtor med sina grannar om ågor. Lasse i Riddargården förföljer och hatar sin styfffar. Lasse i Bergskullen haver slagit både fader och moder. Jon i Björnseryd har dagliga tråtor med sin hustru, och hon slår honom.

Följerna av dessa ~~rapporterna~~ försyndelser får man inte veta.

~~läs~~ Två fruar med löfte av bispen?

Lasse i Fräsbo har två hustur. Han ligger i uppenbar hor. Sade att biskopen i Linköping hade givit honom lov därtill, vilket var lögn. Denne Lasse haver förut varit mästerman (bödel) i Sörping (Söderköping) och sedan i Stockholm. Emedan han har så uppenbarligen syndat, så vill ~~vi~~ vi skiuta honom ifrån vår dom och till världslig överhet.

Beries dräng i Åby vill bryta trolovningen. Vigdes strax.

Per Skräddare i Svem hade varit tillsammans med en piga, som också uppvaktades av en änkling. Då ~~Per~~ förnekade hon förbindelsen med Per. Det befaldes, att pigan skulle behålla denne Per Skräddare och de skola vigas 14 dagar härefter vid deras sockenkyrka. Anders Månsson, pastor loci (sockenpräst) går i god härför mot ett vite ~~av 30 daler~~ (detta gällde givetvis paret ifråga) av 30 daler och rygghuden (d.w.s. prygel).

Skrifter utgivna av kyrkohistoriska föreningen/ IV:1

Ärkebiskop Abrahams räfst. Efter originalakterna, utgiven av Otto Holmström. Wretmans tryckeri, Uppsala, 1901.

ACTA IX. Conventus Svper Bobergz, Aska, G östringsz Daalz och Lysingz Märader. Stod i Wadstena. Hätt lender och Skenninge stadh.

Åby sochen

~~Pauel~~ Pauel i Rennemo hauffer trolofuat en pigo och sådan hauffer giort tiufuery, och will hon därföre bryta trolofuen. Denne Påuell wart öfuerlygat, att han 2 gånger hauffer stulit; första gången han tagit en geth mz sin moders råd och samtycke. 2 gången fauer han stulit tull i Möleby quarnahus. Pigan sades fry för honom, och skall han och moderen stå på kneen för kyrkodören och afbedia församlingen.

Lasze i Åby will bryta trolufuen. Wigdes strax.

Jingemar i Booth hauffer belägrat grannes datter. Wigdes strax mz henne.

Hens datter i Heggesta will bryta trolofuen, wigdes strax.

Clemens i Stöckerydh hauffer fäst en quunno i Finlandh och här tagit en ander. Saurade, att dän som är i Finlandh, hade förseet sigh mz lägerskap. Befaltes, att han skulle draga till Finlandh och förskaffa sigh skiliebref. Lasze Jonson godh därföre. Wite: 5 daler.

Lars Månsson i Canikanäs hauffer belägrat en quinn o och hauffer 2 barn mz henne och will samme quinna förskiuta.

Anders Klockare ~~ixxfax~~ lefuer i oendelig trättor mz sina grannar om ägor.

Lasze i Riddengården förfölier och hater sin styffader.

Lasze i Åranäs giort hoor.

Jöns i Hiärnstedha hauffer ~~slagit både fader och moder~~ trolofuat en pigo och sådan en annor belägrat.

Lasze i Bäragskulle hauffer slagit både fader och moder.

Joen i Biörnsrydh hauffer daglige trättor mz sin hustru, och hon står honom.

Her Beries dräng i Åby will bryta trolofuen; wigdes strax.

Lasze i Fräsbo hauffer 2 hustrur. Dänne ligger i yppenbara hoor och sade att Ep(iscop)us Lincopensis hauffer gifuit honom loff därtill, huilket war lögn. Denne Lasze hauffer tilförne varit mesterman i Sörköping och sådan i Stockholm. Och medhan han så vppenbarlika hauffer syndat, så will man skiuta honom ifrån vår dom och till verdselig öfuerheet.

Peer Skreddare i Suem hauffer begåfuat en pigo, medler tidh beddes en änkeli(n)g til henne, och dhå nekade hon för:de Peer. Blef befalet, att pigan skulle behålla denne Peer Skreddare, och skole wies

14 dager herefter wedh dheres socknekyrkio. Anders Månsson, pastor loci godh därföre. Wite: 30 dal(er) och rygghuden.

Olof Joehsen hauffer belägrat en piga i Kråkery. Denne klagade, att förelrdrarner wille icke läta bekomma honom pigan, wthan en anner, som dhe henne wille gifua. Peer i Sunnabydh sade godh för en daler t ill Peersmeszen.

Hugo Brolin